Stummer Krisztián

Amíg arcomat el nem fedi a sötétség

Arthur Koestler élete alapján
Részlet egy regényből

1939. augusztus, Roquebillière

A Párttal való szakítása után Koestler már nem igazán hitt abban, amit Münzenberg igazságnak nevezett. Egyikük sem táplált haragot a másikkal szemben. Barátok maradtak. Koestlernek nem kellett magyarázkodnia. Nem volt szükséges elmondania mentorának, hogy már nem képes olyasmiért harcolni, amit céltalannak érzett. Nem akarta további éveket pazarolni az életéből. Munkakapcsolatuk csendesen ért véget, vita és ellenségeskedés nélkül. Mindketten halványan reménykedtek, hogy talán tévedtek, és Moszkvának mégis igaza lesz. Ez a lehetőség azt jelentette volna, hogy a Szovjetunióért folytatott küzdelem nem volt hiábavaló, még ha a végső cél elérését egyikük sem érhette volna meg.

Koestler a készülő regényben talált új célt. Ez azonban magányos út volt. Hiába volt mellette Daphne, soha nem érezte magát annyira egyedül és elveszettnek, mint a Párttal való szakítás utáni időszakban. Ha nem dolgozhatott volna a regényen, talán már rég megőrült volna. Talán már nem is élt volna.

Mindezeken töprengett az Alpok lábainál, esténként Daphnéval, a munka és a szeretkezés után. A roquebillière-i házat körülölelő kertben üldögéltek, ahol a levegőt átjárta a közeli tenger, a domboldalakon sorakozó olajfák és a kertben növő fügefák gyümölcseinek illata. Koestler mély lélegzetet véve megköszönte magában a pillanatot. Köszönte, hogy ezen a helyen élhet és dolgozhat, távol Párizs nyomasztó valóságától, távol az egykori párttársak árulásától, távol az utcákon kiabáló Action Française diákok üres jelmondataitól – *„La France aux Français!" és „Les métèques dehors!*" – távol Európa összes bajától. Távol a spanyol fasiszták győzelmi ordításaitól és távol a náci Németország egyre fenyegetőbb árnyékától.

Hálás volt, hogy Roquebillière mámorító nyugalma bezárhatta őt és Daphnét egy falak nélküli, tágas börtöncellába. Nem, nem lesz háború – ismételgették egymásnak, mintha ezzel megakadályozhatnák az elkerülhetetlent. Azonban valahol mélyen mindketten érezték, hogy a következő nyár már nem lesz ennyire békés, ennyire felhőtlen.

*

Bár próbáltak megfeledkezni a valóságról, a valóság még ebbe a parányi francia faluba is kegyetlenül betört. Roquebillière, mint a legtöbb Alpok-Maritimes megyei álmos falu, katonák tömegének adott otthont. A katonák unatkozva, vörösbort iszogatva és kártyázva ültek a falu kis kőhídjának korlátain. Mosolyogva emelték fel fejüket és biccentettek, ahogy Koestler és Daphne minden nap áthaladt a hídon ebéd előtt és után.

Eleinte bizalmatlanul figyelték a külföldi párt, de a megszokás, az „idők furcsasága" – ahogy mondogatták –, és Koestler közvetlensége lassan megtörte ezt a gyanakvást. A katonák egymás között furcsa olasz-francia keverék nyelvet használtak, de amikor Koestlerhez vagy Daphnéhoz beszéltek, azonnal váltottak egy kis tájszólással tarkított, de kifogástalan franciára.

– Elegem van ebből a háborúból – mondta egyszer egy fiatal katona, aki elkísérte őket a házukig. – Milyen háborúból? – kérdezte csodálkozva Koestler. – Hiszen nincs háború. Vagy még el sem kezdődött.

– Hát ez az... – folytatta a fiatal. – Akkor minek vagyunk mi itt? Miért kellene az olaszokkal háborúzni Danzig miatt, vagy hogy is hívják azt a lengyel várost? Mi közöm van nekem Lengyelországhoz? Egyszerű paraszt vagyok, mint a többiek. Vár a munka otthon. Augusztus vége van. Itt az aratás ideje. De nekünk itt kell vesztegelnünk. Elegem van. Csak haza akarok menni. A bátyámat több mint egy éve nem láttam. Ott ül valahol a Maginot-vonalnál, és számolja a napokat.

Koestler pillanatnyi ingerültségében kérdezte:

– Talán jobban örülne, ha a kormány támadást indítana a Siegfried-vonal ellen?

Azonnal megbánta a szavait. Látta, hogy ezek a katonák kétségbe vannak esve, míg ő viszonylag jó körülmények között írhatja a könyvét. Gyorsan megpróbálta tompítani a helyzetet: – Látja, a kormány pontosan ezért nem indít támadást. Nagyon is próbál vigyázni a katonái életére.

A fiatal katona csak vállat vont:

– Furcsa idők ezek… tudom én azt. De én csak haza akarok menni.

Valóban furcsa idők jártak Franciaországban. A feszültség ott bujkált mindenben és mindenkiben. A dél-franciaországi csendben, a roquebillière-i polgárok mindennapjaiban, az itt állomásozó katonákban. Az emberek a francia sajtó szélsőjobboldali propagandáját szívták magukba. Bár eleinte gyanakodva néztek Koestlerre és Daphnéra, ez a bizalmatlanság egy-egy beszélgetés során gyorsan szertefoszlott. Értékelték, hogy a pár franciául beszélt, hogy meghallgatta őket, amikor a vezetőik erre képtelenek voltak.

Nem voltak rossz emberek, de könnyű áldozataivá váltak a propagandának. Azok az újságok, amelyek nemrég még a baloldalt és a Populáris Frontot vádolták az ország bajaiért, most azt próbálták elhitetni velük, hogy miért érdemes meghalni olyan ügyekért, amelyet korábban megvetettek. Hiába próbáltak belenyugodni az eseményekbe, a reménytelenség és fáradtság légkörében éltek. A francia kormány már háromszor is mozgósított a közelmúltban, ami különösen érzékenyen érintette a határ menti településeket. A falusiak fejet hajtottak az utasítások előtt, de némán szitkozódtak, abban bízva, hogy a háború végül mégis elkerülhető lesz. Hiszen az előző is csak nemrég ért véget.

Koestler megértette a fiatal katona szavait. Miért kellene ennek a fiúnak Danzigért meghalni, amikor Prágát egyetlen puskalövés nélkül átadták Hitlernek? Az emberek, akárcsak a párizsi kormány, abban reménykedtek, hogy Németország beéri az eddigi hódításaival, és nem akar tovább terjeszkedni.

– Danzig… nos, mi tagadás, elég messze van – jegyezte meg egy öreg paraszt, akivel Koestler gyakran beszélgetett. – *Politikai, méltóságos uram?* – kérdezte az öreg egy nap váratlanul Koestlertől.

– Politikai? Ezt miből gondolja?

– Hát, nagyon szeret ilyen dolgokról beszélni. És nem úgy néz ki, mint egy katona.

– Író vagyok. Soha nem voltam politikus.

– Író? Olyan verseket ír?

– Nem. Egy regényen dolgozom.

– Valóban? És miről szól ez a regény?

Koestler egy pillanatra elgondolkodott. Nem volt könnyű röviden összefoglalni, miről is szól a regénye. Az öreg paraszt bocskorának leszakadt a talpa, csupasz lábujjakkal lépkedett a poros úton. Vékony nyaka volt és állandóan bólogatott a fejével beszéd közben, mintha egy litánia „ámen”-jét ismételgetné.

– Miről szól a regény? Egy kísértetről, aki nem érti, miért kellett meghalnia – felelte halkan Koestler.

Az öreg megtorpant és elcsodálkozott. Épp a híd közepén álltak, ahol kivételesen nem volt jelen egy katona sem.

– De furcsa, hogy ezt mondja…

– Miért? – kérdezte Koestler.

– Látja ott azt a rétet? – mutatott a híd előtt elterülő mezőre, amely a folyó mellett húzódott.

– Persze, hogy látom.

– Jó pár évvel ezelőtt hatalmas földcsuszamlás öntötte el a falut. Éjjel ért minket, váratlanul. Nem számítottunk rá – az öreg paraszt arca

elkomorult. – Sokan meghaltak. Sokakat soha nem is találtunk meg. Eltemette őket a föld. Azóta, ha éjjelenként a hold erősen világít, azon a mezőn ott látni egy-egy árnyat, ahogy riadtan ide-oda rohangálnak, mintha keresnének valamit. Egyszer jómagam is láttam őket. Mikor odakiáltottam, elrohantak. Többen láttuk őket már az elmúlt években. Azt hiszem, hogy azok az árnyak ott azoknak az embereknek a lelkei, akiket soha nem találtunk meg. Saját csontjaik után kutathatnak, szerencsétlenek.

– Nem hiszek a kísértetekben.

– Akkor minek ír róluk könyvet? – vágott vissza az öreg. – Nem is lehet annál rosszabb – folytatta –, ha valakinek nincs nyugalma a halál után sem. Vagy talán nem így gondolja?

– De… talán valóban igaza van – válaszolta Koestler.

*

Útban hazafelé, egy ragyogóan napsütéses reggelen, Daphne a roquebillière-i főtéren kisebb tömeget látott összeverődni. A falu lakói, az itt állomásozó katonákkal keveredve, igyekeztek közelebb férkőzni a városháza falára kifüggesztett zöld-sárga plakátokhoz. Az épülethez közeli boltok előtt fiatal asszonyok csoportosultak, legtöbbjük kisírt szemmel próbálta vigasztalni egymást. Daphne megvárta, míg a plakátok elől elvonulnak a főként fiatal fiúkból álló csoportok, akik rémült arccal rohantak az ott álló nők – anyák, feleségek, nővérek és szeretők – karjaiba.

A plakátok felszólították a 3-as és 4-es kategóriába tartozó férfiakat, hogy negyvennyolc órán belül csatlakozzanak kijelölt alakulataikhoz.

– Ez csak elővigyázatosság... ne aggódj, kisfiam... úgysem lesz háború – mondta remegő hangon egy anya a fiának, aki tanácstalanul nézett Daphnéra és a plakátokra, mintha remélte volna, hogy talán rosszul olvasta őket.

A bámészkodók lassan szétszéledtek, lábuk porfelhőt kavart az úton. A főtérre lassan visszaszállt a megszokott csend, csak a közeli hegyoldalon összeverődő kecskék hangja törte meg.

– Ön szerint sem lesz háború?

Daphne összerezzent a kérdéstől. Észre sem vette, hogy valaki mögé lépett. Egy nő állt ott, kérdő tekintettel nézve rá. Fekete hosszú szoknyát és blúzt viselt, ami furcsának tűnt ebben a délvidéki hőségben.

– Tessék?

– Háború? Ön szerint ki fog törni? – ismételte meg a nő.

– Én... én igazán nem tudom – válaszolta zavartan Daphne. – Azt hiszem, hogy talán...

– Tudja, mi itt a faluban nagyon örülünk, hogy Ön és a férje itt van. Honnan is jöttek?

– Angliából.

– Megnyugtat minket, hogy külföldiként még itt vannak. Önök biztosan többet tudnak a világ dolgairól, mint mi. Amíg itt vannak, addig talán rendben vannak a dolgok.

Daphne nem tudta, mit válaszoljon.

– De mégis nagyon rossz az előérzetem... Tudja, hasonlót éreztem akkor, huszonöt évvel ezelőtt. Ugyanígy búcsúzkodtunk egymástól, mint ma itt a többiek. Ugyanígy bíztunk abban, hogy a háború nem fog kitörni – hosszabb szünetet tartott, mintha nehezére esett volna kimondania a szavakat. – Én az apámat és a férjemet veszítettem el abban a háborúban. Egyikük sem jött vissza. A fiamat egyedül neveltem fel. De őt is elvették tőlem. Mindössze tizenkét éves volt. A házunkat elsodorta az a szörnyű földcsuszamlás. Engem kiástak. Őt soha nem találták meg. Én már nem várok semmit az élettől, tudja. Tengődöm, amíg engem is el nem ragad a halál. De amit ma itt láttam... megszakadt a szívem. Mindezt én is átéltem. De még Önök itt vannak. Ez sokat jelent nekünk, higgye el.

– Nagyon sajnálom, ami Önnel történt – mondta Daphne. – Én még bízom abban, hogy nem lesz háború... Nem – tette hozzá magabiztosabb hangon –, biztosan nem lesz háború.

*

Másnap reggel Arthur az asztalnál ült, az *Éclaireur de Sud-Est* aznapi számát olvasva. Mélyen belemerült az újságba, és fel sem nézett, mikor Daphne belépett a konyhába. Daphne kávét töltött magának, de a kávé már kihűlt.

– Mikor főzted le? – kérdezte.

Arthur zavartan pillantott fel az újságból, mintha mély álomból ébresztették volna.

– Hogy mondtad? – kérdezte.

– Nem fontos. Tegnap nem sokat haladtam a fordítással. A legépelt oldalakon a kézírásod, egy-egy gyors javításnál, egyre tétovább és bizonytalanabb. A nekem szánt jegyzeteket pedig olyan apró betűkkel írod le, Arthur, hogy alig tudom kiolvasni.

Daphne megfordult, de látta, hogy Arthur riadt szempárral olvassa a híreket.

– Reggel voltam a faluban. Újabb fiúkat soroztak be. Beszéltem egy asszonnyal, de… Arthur… figyelsz rám egyáltalán?

Arthur lassan, kimért mozdulatokkal tette le az újságot az asztalra. Egy darabig némán bámult maga elé. Mikor megszólalt, a hangja szokatlanul csendes és feszültséggel teli volt.

– Ez a vég…

Öklével hirtelen hatalmasat csapott az asztalra. A kávéscsésze tartalma az újságra ömlött, amit a vékony papír azonnal magába szívott.

– De hát mi a bajod? – kérdezte riadtan Daphne.

– Sztálin megegyezett Hitlerrel…

– Csakugyan?

– Csakugyan? Ennyi a reakciód? Csakugyan?

– Mit vársz tőlem, mi legyen a reakcióm? Úgy teszel, Arthur, mintha te magad nem játszottál volna már el ezzel a lehetőséggel.

– De nem gondoltam komolyan… Nem gondoltam volna, hogy ez valóban be fog következni.

– Mégis mit gondoltál akkor? Sztálin egy idióta. Ezt mindketten tudtuk. Bevallom, Arthur, igazán meglepsz ezzel a dühkitöréseddel… Hát nem emiatt hagytad ott a Pártot?

– Nem érted… Nem is értheted. Otthagytam őket valóban. De a lelkem mélyén bíztam abban, hogy tévedek. Érted? Bíztam abban, hogy talán mégis nekik, a kommunistáknak van igazuk. Hogy én vagyok az, és Gustav… és Sperber… és Willy… hogy mi vagyunk azok, akik tévedtünk. Hét hosszú éven át minden idegszálammal a fasizmus ellen harcoltam. Még a Párttal való szakításom után is hittem abban, hogy minden kilengés és zsákutca ellenére a Szovjetunió az egyetlen remény egy szocialista jövő megteremtésére. Egy pillanat alatt omlott össze ez az illúzióm, Daphne… ahogy ezt a hírt elolvastam – mutatott az asztalon fekvő, kávéáztatta újságra.

– Azt hiszem… – folytatta Arthur – a háború elkerülhetetlen. Napokon belül ki fog törni.

– Azért ne legyél ennyire biztos ebben – mondta bizonytalanul Daphne. – Még semmi sem biztos.

Arthur némán nézett maga elé.

– Mindenesetre ne feledd, hamarosan Svájcba utazom – szólalt meg Daphne egy kis szünet után.

– Hogy hová? – kérdezte megrökönyödve Arthur.

– Genfbe. Mondtam már. De sosem figyelsz rám. A genfi Nemzeti Múzeumban spanyol festészeti kiállítást rendeznek. A Prado kincseit állítják ki…

– Ezt nem gondolhatod komolyan, Daphne! – szólt közbe felháborodva Arthur. – Külföldre utazni most? Amikor bármelyik percben kitörhet a háború?

– Még egy ok, hogy megnézzem a kiállítást – vágott közbe mérgesen Daphne.

– Nem lehetsz ennyire meggondolatlan és ostoba.

– Ne nevezz ostobának!

– Akkor mégis minek nevezzelek? Mondd meg! Ez egy teljesen őrült ötlet.

– Azt majd én eldöntöm, Arthur! Vállalom a kockázatot! Nincs szükségem a figyelmeztetéseidre! Elvagyok nélkülük is. Miattad vagyok itt. Az időm nagy részében a te könyvedet fordítom. Azt csináljuk, amit te akarsz. Szeretnék megnézni valamit, ami csak engem érdekel. Ahol egyedül lehetek pár napot. Ahol nem kell alászállnom valami képzeletbeli cellába a te Rubasovod mellé. Ahol szabad lehetek egy kicsit. És ebben nem fog megakadályozni senki, érted? Sem te, sem Sztálin, sem ez a rohadt időszak, amikor emberek ezreit, talán millióit tervezik feláldozni ostoba, elhízott, fantáziátlan és félőrült emberek, akik vezetőnek képzelik magukat. Elmegyek Genfbe! Ha tetszik neked, ha nem!

Arthur némán ült a széken, és szótlanul hallgatta Daphne kitörését. Daphne, miután befejezte, kirohant a konyhából, és hangosan bevágta maga mögött az ajtót. A nap további részében nem szóltak egymáshoz.

*

Két nappal később indult a nemzetközi busz Nizzából Genfbe. Az állomás zsúfolásig tele volt a frontzónából kimenekített, kétségbeesett emberekkel. Riadt, bizonytalan szemekkel néztek Daphnéra és Arthurra, ahogy ők ketten próbáltak utat törni maguknak a tömegben. Arthur nem sokat szólt, ezzel is jelezve, hogy még mindig ellenszenvvel viseltetik Daphne döntése iránt, miszerint ilyen időkben egy művészeti kiállításra utazik.

Daphne lassan érezni kezdett valamiféle mélyről jövő lelkiismeret-furdalást. Az állomás kaotikus forgatagában, a tönkrement és darabokra tört életek között, a genfi utazása hirtelen értelmetlennek tűnt.

– Azt hiszem, te vagy az egyetlen Európában, aki egy másik országba utazik festészeti kiállítást nézni – dünnyögte Arthur, miközben megpróbálta feltuszkolni Daphne apró útitáskáját a busz tetejére, amely már tele volt mindenféle holmival, főleg piszkos matracokkal.

Mielőtt Daphne felszállt volna, Arthur homlokon csókolta. A gesztus inkább valamiféle haszontalan társadalmi szokásnak tűnt, semmint őszinte érzelemkifejezésnek. Szó nélkül megfordult, majd eltűnt a pályaudvar tömegében.

Az út Genfig hosszú és fárasztó volt. A forró levegőt izzadságszag járta át, a nyitott ablakok sem hoztak enyhülést. Daphne szinte azonnal megbánta az utazást. Ha őszinte volt magához, nem is igazán akart elmenni. Be kellett vallania, hogy az egész utat csak azért vállalta, hogy felbosszantsa Arthurt, aki kezdettől fogva ellenezte a tervét.

Nem tudta megmagyarázni ezt a gyerekes viselkedést. Amióta együtt élt Arthurral, úgy érezte, a férfi valósága teljesen elnyomta az övét. Oda utaztak, ahová Arthur akart, azokat a könyveket olvasta, amelyeket Arthur ajánlott, és azokkal az emberekkel találkoztak, akikkel Arthur kívánt. A fordítással pedig mintha bezárult volna egy képzeletbeli cellába, amelyet Arthur teremtett, ahol egyetlen társa az a kitalált, esendő alak, Rubasov volt, aki oly sok mindenben hasonlított Arthurra.

Ezt a benyomását soha senkinek nem mondta el, még magának Arthurnak sem. Megtartotta magának, mint valami féltve őrzött kincset – egy dolgot, amelyről Arthur nem tudott, de amely mégis róla szólt. Mert Arthur árnyéka egyre csak elhatalmasodott Daphne életén. Daphne pedig túl gyengének és bizonytalannak érezte magát ahhoz, hogy az ellenállás megfelelő formáját megtalálja.

Gyerekes ragaszkodása a genfi kiállításhoz is ennek az ellenállásnak egy kevésbé szerencsés és nagyon is átlátszó formája volt. A kiállítás megtekintéséről ő döntött egymaga. Egymaga akart elutazni valahová, ahol, ha csak pár napra is, megszabadulhat Arthur látásmódjának szűrőjétől, amelyen keresztül a férfi szemlélte a világot.

Mindez nem sikerült. Vagy ő maga Arthur mellett, vagy a világ változott meg oly mértékben, hogy már alig ismert rá. A korábban olyannyira imádott Genfet visszataszítónak érezte. A város nyugalma hamisnak és mesterkéltnek tűnt. Genfben valóban az volt az ember érzése, hogy a városon kívül nem történik semmi, és ha mégis, az nem fontos. Svájc magára erőltetett közömbössége Európa bajaival szemben fojtogató volt. Az ország képzeletbeli burka, amely megvédte polgárait, Daphne számára elviselhetetlenné vált.

Hasonló érzésekkel járkált a Nemzeti Múzeum hideg kőpadlóin. Nem tudott igazán koncentrálni a festményekre, amelyeket a már fasisztáktól megdöntött spanyol kormány küldött Svájcba még a polgárháború kezdetén. Gondolatai Arthurnál jártak. Mit csinálhat éppen? Még mindig haragszik rá? Talán valóban hibát követett el, hogy eljött? Arthur mondta, hogy a háború bármelyik percben kitörhet. Vajon igaza volt?

A genfi kiállításról alig maradt meg valami Daphne emlékezetében, egy kivétellel: Goya egyik festménye. 1808. május harmadika. A képet korábban is ismerte, de sosem fogta meg igazán. Most azonban megdöbbentette a látványa. Talán az, hogy a festményt eredetiben láthatta, vagy az, hogy az évek során ő maga és az ízlése is változott, váltotta ki belőle ezt a nem várt reakciót.

A festmény egy tömeges kivégzést ábrázolt. A fehér inges férfi két kezét megadóan emelte a magasba, szembenézve a katonák szuronyos puskáival. A kép azt sugallta, hogy alig egy másodperc, és mindennek vége. De Goya festménye ezt az egyetlen másodpercet a mozdulatlan időtlenségbe zárta. Ez volt a riadalom, a kétségbeesés és a biztos halálttudat másodperce. Nem volt benne semmi pátosz, semmi hősiesség.

A fehér inges fő alak arca azt sugallta: nem akar meghalni. Goya nem gyávának ábrázolta a halálraítéltet, hanem emberinek. Daphne úgy érezte, hogy a kép üzenete az, hogy a halál pillanatában minden illúzió, minden hit és minden vágy lehullik az emberről. Csak a biztos tudat marad, hogy nincs menekvés. A halálban nincs semmi hősies. A halál után nincs semmi.

Ez a gondolat megrendítette Daphnét. Goya festményének arca, ebben biztos volt, örökre vele marad.

Két nappal később, az éjszaka közepén érkezett vissza Nizzába. Nem volt biztos abban, hogy Arthurt ott találja majd az állomáson. A padlót alvó emberek sokasága borította. Nehéz volt a fekvő testek között egyensúlyozni. Miután kiverekedte magát a tömegből, észrevette Arthurt a pályaudvar bejáratánál. A férfi megviseltnek tűnt, de a telihold fényében és a gyenge lámpák alatt Daphne úgy látta, mintha a férfi arcán egy halvány mosoly jelent volna meg, amikor megpillantotta őt.

*

Koestler amint visszatért Nizzából a roquebillière-i házba, folytatta az írást. Nem tudott aludni. A hajnali nap rózsaszínűre festette az égboltot. Már nem haragudott Daphnéra. Ha jobban belegondolt, talán soha nem is haragudott igazán; csupán a szovjet–náci paktum híre váltott ki belőle olyan mértékű dühöt, hogy Daphné értelmetlennek tűnő terve a genfi utazásról lett az egyetlen levezető csatorna a felgyülemlett indulattal és reménytelenséggel szemben. Koestler azonban tisztában volt vele, hogy a paktum keltette düh gyorsan el fog enyészni. Sokkal inkább tartott attól a letargiától és mély depressziótól, amely minden bizonnyal felháborodása helyébe fog lépni. *Semmiféle halál nem lehet szomorúbb és véglegesebb, mint egy illúzióé.* A Szovjetunióról alkotott

illúziója még akkor is megmaradt, amikor kilépett a Pártból. A regény elkészült fejezeteit is nagyban meghatározta. Aztán egyetlen pillanat alatt hullott darabokra. A munka sem ment már úgy, mint korábban. Első alkalommal érzett furcsa ellenszenvet hőse, Rubasov alakja iránt, aki az elveszett illúzió nyomán született meg korábban a fejében, és most is ott motoszkált gondolatai között. Az előző napi ebédből evett néhány falatot, majd végigheveredett az ágyon. A nyitott ablakon át hallotta, ahogy Mme Corniglion szelíd disznója ébredezik, és elégedetten rágcsálja az udvarra hullott fügéket.

Halk zajra riadt fel. Régóta nem hallott semmit Rubasov felől. Felült az ágyon, és fülét a falhoz szorította, hogy kihallja az erőtlen kopogássá formált szavait...

– *MEGADOM MAGAM* – mondta Rubasov.

Koestler eltűnődött, mit is válaszolhatna erre a nyilvánvalóan tréfának szánt megjegyzésre. Ellenszenve Rubasov iránt mit sem csökkent, és nem is volt igazán türelme, hogy egy céltalan beszélgetésbe bonyolódjon vele.

– *INKÁBB FELAKASZTANÁM…* – válaszolta.

– *MINDENKI A MAGA MÓDJÁN* – kopogtatott vissza Rubasov.

Mit akar ezzel mondani? – tűnődött Koestler. A fal másik oldalán lévő személy vajon csak játszik vele? Mire számít? Dühkitörésre?

– *MÁR HAJLOTTAM ARRA, HOGY KIVÉTELNEK TEKINTSELEK. A BECSÜLET EGY SZIKRÁJA SEM MARADT BENNED?* – kopogtatta vissza Koestler lemondóan.

– *KÜLÖNBÖZNEK ELKÉPZELÉSEINK A BECSÜLETRŐL* – válaszolt Rubasov.

Koestler érezte, hogy Rubasov iránti ellenszenve egyre nő, ahogy az provokatív megjegyzéseivel szándékosan feszegeti a határait. Gyors, pontos koppantásokkal válaszolt:

– *A BECSÜLET ÉLNI ÉS MEGHALNI A SAJÁT HITEDÉRT.*

Rubasov éppen olyan gyorsan válaszolt:

– *A BECSÜLET HASZNOSNAK LENNI HIÚSÁG NÉLKÜL.*

– *A BECSÜLET TISZTESSÉG – NEM HASZNOSSÁG.* – válaszolt Koestler immár sokkal hangosabban és élesebben.

– *MI A TISZTESSÉG?* – kérdezte Rubasov hosszan, kényelmesen elnyújtott koppantásokkal.

Koestler egy darabig némán töprengett, igyekezett lecsillapítani magát. Tisztában volt vele, hogy Rubasov magára erőltetett higgadtsága semmi mást nem céloz, csak azt, hogy őt kihozza a sodrából.

– *VALAMI, AMIT A TE FAJTÁD SOSE FOG MEGÉRTENI.* – kopogta végül vissza.

– *A TISZTESSÉGET ÉSZSZERŰSÉGGEL HELYETTESÍTETTÜK* – mondta Rubasov.

– A kurva anyád – mormolta maga elé Koestler magyarul. Elhatározta, hogy nem reagál Rubasov utolsó, nyilvánvalóan hazug megjegyzésére. További kopogásokat hallott, de azokból már nem tudott értelmes szavakat kihámozni. Kinyitotta a szemét. A nyitott ablakon beáradó forró napfény égette a karját. Az órájára pillantott. Pontosan dél volt. A kopogtatás még mindig hallatszott. Nehézkesen feltápászkodott az ágyról, és kihajolt az ablakon. Lent a szabadon engedett disznó az orrával túrta a földet. Amikor kinézett, az állat kíváncsian emelte fel a fejét, mintha üdvözölni akarta volna, majd visszatért a fűben való kotorászáshoz.

*

Hiányzott neki Daphné kopácsolásának megszokott ritmusa. Azok a napok, amíg a nő távol volt, lassan és nehézkesen teltek Koestler számára. A munkája sem haladt, mint korábban; képtelen volt megtalálni azt az új hangot, amely a Sztálin-Hitler paktum árnyékában kezdett formálódni benne. Daphnét késő éjszakára várta a nizzai vasútállomásra. Mikor elindult Roquebillière-ből, már sötét volt. A falu csendbe burkolózott, lakói aludtak, csak néhány olajmécses pislákolt itt-ott az ablakokban, miközben hangos, jobb napokat is látott Fordjával végiggurult az üres utcákon. Holdfény borította be a tájat, az éjszaka hűvös nyugalma szinte tapintható volt.

A falu határában, a hídhoz érve megállt. Kiszállt az autóból, elővett egy cigarettát, és rágyújtott. Rengeteg ideje volt még. A holdfény, a friss hegyi levegő és a csend ölelte körül; csak a Vésubie folyó halk csobogása tört meg mindent. Emlékei visszatértek azokra a spanyol éjszakákra, amikor Malaga felé tartott, az andalúziai frontról sötétített fényszórókkal. Akkoriban átkozta a telihold és a csillagok ragyogását, amelyek épp elég fényt adtak ahhoz, hogy az égen portyázó fasiszta pilóták minden élő és mozgó dolgot célba vegyenek. Azok az éjszakák elmúltak, hogy átadják helyüket újabb, sötétebb árnyalatú éjszakáknak.

Ott, a hídon állva, Koestler minden eddiginél bizonytalanabbnak érezte a jövőjét. A regény, amelyen dolgozott, már nem volt más számára, mint egy kapaszkodó, egy menedék, ahová elbújhat a valóság elől. De a valóság erőszakosan tört be mindennapjaiba, egyre szűkítve a teret a képzelet számára. Tudta, hogy Daphnéval nem folytathatják úgy az életüket, ahogyan eddig. Néhány nap, és véget ér a nyár. Néhány nap,

és az a törékeny álom is szertefoszlik, amelybe az elmúlt hónapokban ringatták magukat Dél-Franciaország bűvöletes tájain.

Miközben ezek a gondolatok zakatoltak a fejében, a holdfényben mozgó alakokat vett észre nem messze a híd alatt, a mezőn. Közelebb lépett a kőhíd széléhez, és figyelt. Már semmi kétsége nem volt: emberi alakokat látott. Eszébe jutott a paraszt története a nyugtalan lelkekről, akik állítólag visszajárnak a faluba, hogy a földcsuszamlásban eltűnt maradványaikat keressék. Végigfutott rajta a hideg. Visszaült az autóba. Miközben beindította a motort, még egyszer visszapillantott arra a helyre, ahol az árnyakat látta. A holdfényben fürdő mező most üresen terült el előtte.

*

Az úton visszafelé Daphnéval elhatározták, hogy immár nem tesznek úgy, mintha nem történne semmi. Megegyeztek, hogy reggel összepakolnak, és visszamennek Párizsba. A pakolás némán zajlott, lassan és vontatottan, mintha egyikük sem akart volna igazán elindulni. Amikor kihajtottak az udvarból, mindketten visszanéztek a házra. A disznó ott állt az udvar közepén, a fügefa alatt, és úgy nézett utánuk, mintha búcsút intett volna.

A falu utcái furcsán üresnek tűntek. Csak a hídon állomásozó katonák figyelték a csomagokkal megrakott autót, értetlen és kissé gyanakvó tekintettel. Talán azt gondolhatták: *már a külföldiek is elhagyják a süllyedő hajót*. A magabiztos „nem lesz háború” kijelentések napról napra halványodtak, nemcsak a faluban, de valószínűleg egész Franciaországban is. Kevesen áltatták már magukat ezzel az elképzeléssel; legfeljebb abban reménykedtek, hogy az az őrült Németországban, aki a lángok martalékává akarja tenni Európát – és talán az egész világot –, váratlanul meghal, és a béke visszatér a megszokott kerékvágásba.

Ahogy elhaladtak a falu főtere mellett, Daphne észrevette az özvegyet, akivel korábban beszélgetett. A nő feketébe burkolózva állt és némán figyelte a távozó Fordot. Mintha integetett volna feléjük. Daphne gyengén felemelte a karját, és visszaintegetett, bár az özvegy alakja gyorsan eltűnt a szemük elől, amint elhagyták Roquebillière utolsó utcáját.

*

Nem siettek vissza Párizsba; a tengerpartot követve haladtak egy teljes napig. Szeptember elsején egy Le Lavandou nevű kisvárosban álltak meg ebédelni. Az étterem egyike volt azoknak az elbűvölő helyek-

nek, amelyek Dél-Franciaország varázsát adták. Koestler a *L'Humanité*-t, a Francia Kommunista Párt hivatalos lapját olvasta, amelyhez Saint-Tropez-ben jutott hozzá. Nem kis erőfeszítésébe került, hiszen Daladier kormánya a szovjet–náci paktum után illegálissá nyilvánította a pártot.

– Ezek mindent képesek megmagyarázni – jegyezte meg Koestler keserűen.

– Ezt hogy érted? – kérdezte Daphne.

– A kommunisták azzal próbálják igazolni Sztálin döntését, hogy a paktum az imperialista háború elhárítására tett utolsó kísérlet.

– Mi lenne, ha most élveznénk az utolsó napokat itt, Arthur… politika nélkül? Attól tartok, a következő hónapokban úgyis minden lépésünket a politika fogja meghatározni.

– Igazad van – bólintott Koestler, majd összehajtotta az újságot, és zsebre tette.

Bouillabaisse-t ettek kagylóval, mellé omlettet *aux fines herbes*. Az ebéd végeztével delet ütött a templom harangja, amely az étterem szomszédságában állt. Nem messze tőlük egy idős házaspár ebédelt; a nő udvariasan bólintott Koestlernek, amikor tekintetük találkozott. Fekete ruhát viselt, kissé kidülledt szemeiben vörös vérerek szövevénye rajzolódott ki. Koestler intett a fiatal pincérlánynak, aki éppen egy másik asztalnál szedte le a piszkos tányérokat. Vizet akart kérni; Dél-Franciaországban szinte állandóan szomjasnak érezte magát.

Az étterem épületéből hallatszó zene váratlanul elhallgatott. A pincérlány megdermedt. A rádióból jövő híreket tisztán lehetett hallani:

– Németország az éjjel megtámadta Lengyelországot. A francia kormány azonnali hatállyal elrendelte az általános mozgósítást.

Az idős házaspár letette az evőeszközeit egy pillanatra, majd szinte ugyanazzal a mozdulattal folytatták az evést, mintha mi sem történt volna. A pincérlány odalépett Koestlerhez, várta, hogy elmondja, mit szeretne. Koestler azonban nem szólt a pincérlánynak; Daphnéra nézett, aki riadtan, szaporán lélegezve meredt vissza rá.